

ВІД АВТОРА

Думка написати історію діяльності Злузеного Українського Американського Допомогового Комітету зродилася під час зетвертих загальних зборів нашої установи 22 лютого 1958 року у Філадельфії. Вибрана цими зборами Екзекутива покликала для цієї цілі спеціальну комісію у складі: д-р В. Галан — голова, ред. А. Драган, ред. І. Керницький, ред. І. Кедрин-Рудницький, д-р Матвій Стахів і О. Тарнавський — секретар.

6 жервня 1958 року Комісія відбула нараду і намітила тему плянованої праці так: Історія десятирічної праці ЗУАДКомітету на тлі харитативно-допомогової діяльності українців в Америці. Загальну диспозицію склали ред. І. Кедрин-Рудницький і рсд. А. Драган, а опрацювання книги перебрав О. Тарнавський, що мав змогу користати з архівних матеріалів: видань, повідомлень і звітів з нарад і зборів ЗУАДКомітету. Крім архівних матеріалів автор користувався різними щоденника „Свобода” і календарями Українського Народного Союзу. Розділ про допомогую акцію українців в Америці до часу другої світової війни виготовлений на основі інформацій і дописів д-ра С. Демидзюка і ред. В. Лотоцького.

Машинпис цієї праці був готовий в 1955 році, на час відзнагування десятирічного ювілею ЗУАДКомітету. Але друкувати її тоді не довелося. В 1964 році, з нагоди двадцятирічного ювілею ЗУАДКомітету, відновилися проби видати друком цю книгу. В той час її переглянув і подав деякі доповнення ред. Василь Мудрий.

Восьмі загальні збори ЗУАДКомітету 21 вересня 1969 року у Філадельфії винесли постанову наддрукувати цю книгу, як відзнаження двадцятип'ятирічного існування установи. Книга була заплянована до десятиріччя, а виходить у світ у двадцятип'ятиріччя.

Щоб бодай поверховно доповнити історію останніми роками праці, автор додав до книги звідомлення, що його опрацював для останніх восьми загальних зборів. Отже, книга „Брат-братові” говорить про діяльність Злузеного Українського Американського Допомогового Комітету за двадцять п'ять років, від 1944 до 1969, з головним наголосом на праці перших десяти років, що була унікальна в житті українського населення в Америці.

Перед друком працю прочитали, подаючи свої завваження, д-р В. Галан, що був постійним консультантом автора, і ред. В. Давиденко, як мовний редактор, за що їм належить подяка і признання.

Остан Тарнавський

ПЕРША ЧАСТИНА

ПЕРШИХ СТО КОРОН

Перша хвиля української еміграції за океан — це була так звана заробіткова еміграція. Майже кожний такий заробітчанин вірив, що за рік чи два він заробить повну суму грошей і з ними повернеться на рідну землю, щоб почати краще, заможніше життя.

Сильне прив'язання до України та її звичаїв-обичаїв, а передусім до своєї віри слідне у перших же проявах зорганізованого життя наших поселенців-піонерів. Перша грошова посилка наших земляків з Америки до рідного краю в сумі 50 „ренських” (100 корон) була спрямована на адресу митрополита (а потім кардинала) Сильвестра Сембратовича з гарячим проханням вислати їм священика.

У 1884 році прибув до цієї країни перший український католицький священик о. Іван Волянський з власноручним листом митрополита Сембратовича. „Замало сих 50 ренських, які Ви прислали, щоб дістати руського священика”, — писав Митрополит. Справді, це була незначна сума, всього 25 американських доларів, але згадка про них у листі Владики залишилась першим документом про висилку грошей українськими поселенцями з Америки в Україну.

Правда, ці гроші не пішли на крайові потреби, бо ними оплачено переїзд священика, але значення цієї першої задокументованої послілки надзвичайно важливе так для еміграції, як і для України: з прибуттям о. Волянського і з створенням першої греко-католицької парафії почалося зорганізоване життя наших людей у цій країні.

Тут треба згадати працю о. Агапія Гончаренка з Києва. Цей політичний емігрант з України, після довголітніх скитань по кра-

їнах Середземного моря, прибув у 1865 році до Америки і тут розпочав освітню й політичну діяльність, видавав півмісячник „Свобода” для українських поселенців в Албанії і разом з тим вів у їх користь допомогову працю.

Напевно й перед 1884-им роком і після того наші заробітчани посилали менші чи більші грошові посилки своїм рідним. Але про зорганізовану допомогу українських поселенців довідуємось щойно з преси. Від часу появи „Свободи”, в 1893 році читаємо постійно на сторінках цієї найстаршої і найбільш заслуженої нашої газети в ЗСА пригадки та заклики до американських українців у справі допомоги Україні.

Це стосувалось головню тієї частини нашої землі, яку окупувала Австрія і з якої передусім походили наші перші емігранти. Прочитуючи пожовклі листки „Свободи”, надбуємо в числі з 14 січня 1904 року офіційну подяку за грошову допомогу, вислану з Америки землякам-погорільцям у містечку Золочеві, на руки пароха о. Петра Нижанківського.

Інша замітка в „Свободі” з 21 січня 1904 р. вказує на неаби яку кмітливість перших поселенців. Вона має заголовок: „Гроші, зароблені нашими лемками в Америці, приносять користь для рідного краю”. Тут читаємо, що селяни із сіл Лосє та Климівка, повернувшись додому, відкупили від поміщиків 350 моргів лісу за 90,000 корон і 450 моргів лісу за 55,000 корон.

Таким чином наші заробітчани не лише самі ставали на ноги, але й робили велику прислугу Україні, за свої тяжко зароблені гроші викуплюючи прабатьківську землю з рук чужих поміщиків та лихварів, збільшуючи наш стан посідання, підносячи економічний рівень села, вносячи в наш галицький загумінок дух ініціативи та відваги.

„Свобода” постійно реєструє грошові пожертви американських українців так на місцеві цілі, як і на допомогу Україні. Тут треба відмітити тестамент о. Антона Бончевського (помер в Ансонії 23 січня 1903 р.), який записав 2,000 долярів (20,000 австрійських корон) на стипендійний фонд Наукового Т-ва ім. Шевченка.

Національне, культурне і економічне піднесення на рідних землях відбивалось широким відгомонам серед українців в Америці, які раділи кожним зорганізованим здобутком земляків удома. Саме під впливом зростаючого національного руху в Галичині наші поселенці відчули потребу творити власні осередки зорганізованого життя. А до цього треба було не тільки патріотичного запалу і праці, але й не малих фондів. Так жертвенність американ-

ських українців стала одним із виявів їх національної свідомости і зорганізованости.

Можна сказати, що всі здобутки американських українців на полі церковного та громадського життя були вислідом їх великої жертвенности. Коли ж пожертви стали напливати постійно і систематично, постала потреба в громадській контролі над громадськими грішми і в постійному звітуванні перед громадою.

ПЕРША УКРАЇНСЬКА ДОПОМОГОВА ОРГАНІЗАЦІЯ В ЗСА

Першою установою, що мала своїм завданням провадити контролю збірок на народні цілі, був Головний Народний Комітет, формально заснований на Першому Всенародному Вічі, що відбулося 26 листопада 1903 р. в Йонкерсі, у стейті Нью Йорк. Для усправнення збіркових акцій Головний Народний Комітет видрукував тоді спеціальні „народні марки”. Пожертви напливали на Руський Народний Фонд, що його очолювала Екзекутива Головного Народного Комітету в такому складі: о. М. Стефанович — голова, о. М. Підгорецький — секретар і Іван Глова — касир. Фонд мав харитативний характер. Велика його частина йшла на утримання хлоп'ячої бурси в Йонкерсі і лише 15% призначено на допомогу Україні. Був це, мабуть, перший вияв активности нашої громади в ділянці суспільної служби.

Але Руський Народний Фонд не проіснував довго в тій формі, в якій був запланований. Після трьох років праці виявилось, що Комітетові не під силу втримувати власними коштами хлоп'ячу бурсу: пожертви, що напливали на ту ціль, були малі й нерегулярні. Справу Народного Фонду піднесено в 1906 р. на ІХ Конвенції Українського Народного Союзу в Скрантоні. На тій Конвенції створено другий за чергою Народний Фонд, як загальнонаціональну установу під контролею УНСоюзу. Фінансову базу цього фонду сперто на реальному ґрунті, а саме — члени УНСоюзу були зобов'язані вплачувати до нього щомісяця по одному центові від своїх членських внесків, Фонд мав призначення на всякого роду народні цілі. До нього передано з Руського Народного Фонду при Головному Народному Комітеті решту грошей в сумі 1,567 дол., у формі окремого „шкільного фонду”, з якого мали бути виплачені дві стипендії для українських студентів у ЗСА.

ДОПОМОГА ПОЛІТИЧНИМ АКЦІЯМ В УКРАЇНІ

Не зважаючи на розріст зорганізованих форм життя і збільшені потреби його фінансування, думка наших поселенців була увесь час в Україні: їх турбувала кожна подія, що там відбувалась.

Саме тоді Галичину охопила була хвиля сільськогосподарських страйків, і саме тоді велася там завзята боротьба за нову виборчу систему, від якої українське населення сподівалось великих політичних змін. Українські студенти зводили у Львові вуличні бої за український університет.

Уже в 1906 році наші поселенці зібрали і переслали до Львова 1,862 дол. на акцію переведення виборчої реформи в австро-угорському парламенті. Наступного року вони зібрали й вислали 917 дол. на допомогу студентам, які попали у тюрму, борючись за український університет.

Справа шкільництва на рідних землях була особливо близькою українській громаді в ЗСА. Перші поселенці — це були головню малограмотні селяни, і ніхто краще від них не розумів потреби освіти для нашого народу, бо самі вони поїхали в широкий світ „без язика”. Тому вже в 1909 році на народному вічі в Піттсбургу (Пенсильвенія) започатковано збірку на фонд ім. Олени Січинської, призначений для фінансування приватних шкіл Українського Педагогічного Товариства у Львові. На ту ціль зібрано тоді 2,027 дол. (10,000 австр. корон). В наступному, 1910 році зібрано знову під гаслом допомоги українському шкільництву в Україні, на фонд ім. Адама Коцка, 1,443 дол. (7,200 австр. корон). З тієї суми 3,000 корон призначено на Шкільний Фонд Українського Педагогічного Товариства, а решту зужито на звільнення з в'язниці Мирослава Січинського, засудженого на досмертну кару за атентант на галицького намісника графа Потоцького.

В збиранні фондів на крайові потреби допомагали також українські громадські чинники в Галичині, що висилали в ЗСА своїх делегатів, зокрема сестру Мирослава Січинського, Ірину. Вона прибула в 1910 р. і виступала на вічах, розповідаючи про важке положення українців під чужою займанщиною й закликаючи фінансово підтримувати їх, передусім в освітній ділянці.

Кожну нагоду використовувано, щоб придбати фонди на освітню справу. Так, 1911 р., після смерти пароха Піттсбургу о. М. Стефановича, засновано в тому місті фонд його імені, і з того фонду вислано 2,000 дол. для Т-ва „Рідна Школа”. В 1918 р. переслано з того самого Фонду 2,000 дол. на Ювілейний Фонд ім. Івана Франка.

З М І С Т

ВІД АВТОРА	5
------------------	---

ПЕРША ЧАСТИНА

Перших сто корон. Перша українська допомогова організація в ЗСА. Допомога політичним акціям в Україні. „Рідна Школа”. Братські організації. Визвольна акція. „Кришчен Гералд”. Український Сойм і Українська Рада. Український Народний Комітет. Українська Місія. Об'єднання Українських Організацій. УККА. Створення ЗУАДК.	7
--	---

ДРУГА ЧАСТИНА

Хто такі українські втікачі. Протибольшевицька еміграція. Категорії українських емігрантів. Організація української еміграції. ЦПУЕН	23
--	----

ТРЕТЯ ЧАСТИНА

Організація ЗУАДК. Другий Конгрес УККА. Перші організаційні кроки. Сильна народна організація. Українська Воєнна Допомога. Боротьба з совстами і совстофілами. Боротьба за урядове визнання. Співпраця з іншими допомоговими організаціями. Деякі дати і статутіві постанови. Чому „Злучений”?	33
--	----

ЧЕТВЕРТА ЧАСТИНА

Проблема допомоги жертвам війни. UNRRA. IRO. Переселення — головне завдання. Бюро Високого Комісара для Втікачів. ЗСА — країна імміграції. Новий закон. ЗСА в першому ряді тих, що несуть допомогу. ЗСА — грошовий контрибутор допомогових організацій. Добровільні організації. Плянована акція Суспільної Служби.	46
--	----

П'ЯТА ЧАСТИНА

Розгорнення організаційної діяльності. Перші контакти з українцями в Європі. Перша допомога. Зразкові збори Ради Директорів. Пропаганда і поширена збіркова акція. Співпраця ЗУАДК з українською громадою в ЗСА. Співпраця з Церквами. Фонд Допомоги Українців Канади. Тези порозуміння ЗУАДК і ФДУК. УЦДВ в Лондоні. Організаційні зв'язки. ----- 59

ШОСТА ЧАСТИНА

Допомога ЗУАДК в Європі. Зростання збіркової і допомогової акції. Опіка над сиротами. Поїздка д-ра Василя Кушніра в Європу. Третій Конгрес УККА. Відвідини д-ра Володимира Галана в Європі. Вислиди відвідин в Європі. Риміні. Дім у Парижі і конференція представників українських допомогових комітетів. Початки координації. Друга поїздка д-ра Галана в Європу. Відень і Прага. Західна Німеччина. Проблема українських втікачів. Як була zorganizована українська еміграція в Німеччині. В Австрії. Проблеми і їх розв'язка. ----- 71

СЬОМА ЧАСТИНА

Початки переселення. Можливості переселення в ЗСА. Подвійна вартість афідавітів. Переселенчі заходи в Канаді. Іміграційні полегші президента Трумана. Боротьба за переселенчий закон. Шлях організації переселенчих осередків. Окремі комітети. Жіноча Секція ЗУАДК в Нью Йорку. Перші загальні збори ЗУАДК. Деякі зміни в статуті. Організування відділів. Справа іміграції. Закінчено перший етап. ----- 91

ВОСЬМА ЧАСТИНА

Ді-Ші Акт з 1948 року. Починається переселення. Станиці ЗУАДК-Комітету. Народні Доми, клуби і парафії — переселенчі пункти. Урядові договори про переселення. Криза в Меріленді. Участь американців. Співпраця новоприбулих. Скитальська епопея. В бюрократичному лабіринті. Переселення українців іншими організаціями. Другі загальні збори. ----- 110

ДЕВ'ЯТА ЧАСТИНА

ЗУАДК в Європі. Організаційна мережа. Надбання скитальців. Допомогова акція. Хворі та інваліди. Підсумки праці. Треті загальні збори. ----- 129

ДЕСЯТА ЧАСТИНА

Проблема Суспільної Служби. Осередки Суспільної Служби. Дім ЗУАДК і дитячий садок. Інші форми суспільної допомоги. Правна оборона.. Зв'язки ЗУАДК-Комітету. Фінансові проблеми. Координаційна Комісія в Європі. Четверті загальні збори. Статут, бюджет та інші справи. ----- 144

ОДИНАДЦЯТА ЧАСТИНА

Ще один етап. Поїздка екзекутивного директора в Європу. Наслідки відвідин в Європі. За новий переселенчий закон. Що давав новий закон? Пляни розв'язки проблеми. Ще одне переселення до Канади. Акція переселення до ЗСА. Про допомогу в Європі. Напрявні Ради Директорів ЗУАДКомітету. Загальні підсумки переселення. ----- 162

ДВНАДЦЯТА ЧАСТИНА

Восьмі загальні збори — консолідація для нової харитативної дії. Промова д-ра В. Галана. Двадцять п'ять років харитативної діяльності — звіт про виконання екзекутивного директора, Остапа Тарнавського для восьми загальних зборів ЗУАДКомітету. ----- 177

ДОДАТОК

Фінансовий звіт. Статут ЗУАДКомітету. ----- 219
Документи ----- 228
Покажчик імен ----- 251
Зміст ----- 261